

החקלאות האורבנית וההלכה

הגדרת המושג 'חקלאות אורבנית' (urban agriculture) היא עיסוק בעיבוד, טיפול וספקת מזון מן הצומח באזוריים עירוניים.

מבוא

הרבית אוכלוסיית העולם המערבי מתגוררת בערים, ומיועטה ח' באזורי הפתוחים, בצורות שונות של התיישבות. כך הדבר גם בישראל. רוב אוכלוסיית ישראל מתרכזת בגושים עירוניים, בעיקר מטעמים של מקורות פרנסה זמינים, נוחות, הימצאותם של מרכזי בריאות ובילוי בקרבת מקום וכו'. בשנים האחרונות מתחפתח והולכת בארץ ובעולם תנועה של אנשים רבים המחפשים את הדרך 'בחזרה אל הטבע', אולם אינם מוכנים להתפשר על חיי הנוחות העירוניים שהורגלו להם. מותגים של מזון בריא עומדים כיום בראש סדר העדיפויות של צרכני מזון רבים, וכך משרות השיווק בארץ ובעולם משוקותות תוצרת חקלאית נקייה משלוחי הדבשה, וכן מוצרים אשר יוצרו בשיטות של חקלאות אורגנית על פי כלים מקצועיים מוגדרים. לחلك מהאוכלוסייה יש שעות פנאי מרובות, ובין שאר העיסוקים והבילויים רבים מחפשים לעסוק בגידול צמחי נוי ותועלט. ואכן קיימות כיום בישראל כ-200 גיניות קהילתיות, הן בעיר הגודלות הן בפריפריה, שאותן מטפחים תושבי הסביבה. מגוון הגידולים גדול כמגוון העוסקים במלאה, ואלו מוצאים בכך תועלות שונות להנאתם: תחנות סיפוק מעצם הגידול והיצירה, שימוש ביבול טרי 'שאני גידلت ב עצמי' בבחינת – 'רוצה אדם בקב של מתשעה קבין של חברו, חי קהילה מעוניינים ומגוננים עוד. תנואה חברתית זו של 'בחזרה אל הטבע' מתרחשת והולכת בארץ משנה לשנה ומתאפיינת בכיוונים חדשים, יצירתיים ומעוניינים. אחד החידושים בתחום הוא הקמת 'יערות מאכל' בשטחים עירוניים פתוחים, בהם מגדלים מני עצי פרי ושיחים, אשר תוצרתם משמשת לצריכה עצמאית ולשיווק כמזון בריא נטול חומרי הדברה. בתל אביב, לדוגמה, מתוכנת הקמתו של יער מאכל עירוני בדרום העיר, ובירושלים מתוכנת שתילה של יער מאכל בקטמנום.

המצב ביום

הנושא צובר תאוצה בשנים האחרונות באפקטים שונים. כחלק מההיפותזה הרווחת של קיימות וסביבה ירוכה, אנשים רבים בעיר מגדלים בדירות מינים שונים של תבלינים וירקות לשימוש עצמי. ההעדפה היא למיני תבלינים הנצרכים בכמות קטנות במטבח

ואשר השימוש בהם תדייר, כגון: געגע, פטרוזיליה, כוסברה, בצל ירוק, מרווה, רוזמרין, איזוביון, עשוי לימון ועוד כהנה וכנה. לאחרונה מתחילה להופיע במשתלות מכלי גידול שונים המאפשרים לגדל גם ירקות כגון: עגבניות שרי, מלפפון, חציל, קישוא, פלפל, קולרבי, תות שדה ועוד. מדובר בסוגים שונים של מכלי גידול, מהם שטוחים ומהם מעין עמודי גידול גבוהים (ישום של טכניקת הגידול הותיקה שכונתה 'עמודי טוביה'). במקביל גידול אלו ניתן לגדל מינים רבים בכל מקום (על החביתותם' ראה אמונה עתיק 112 [תשע"ז], עמ' 34–36). טכניקות אלו מצטרפות לגידול במכלים סגורים בשיטות של גידולי מים (הידרופוניקס), 'קירות ירוקים' וטכניקות נוספות ליד הדמיון. המשותלות משוקות מכלים אלו יחד עם הצמחים השתולים בהם או בנפרד, ומיציאות לקלוח ציוד היקפי נלווה חדשני, כגון מצען גידול מסווגים שונים, מערכות השקיה ודישון מונחי אוטומציה, רגשים להשקיה ולצימוח ועוד ועוד, ליד הדמיון הטובה. קיימת בתחום תחרות עסקית, והמחירים אינם גבוהים מדי ומאפשרים לכל אדם, בגיןך לעבר, לרכוש מערכות משוכללות. פריחת הענף (תרתי ממשמע) עדין בחיתוליה, אולם אין ספק שמדובר זו (trend בער"ז) תגדל ותהי נחלתם של רבים בעירם ובפריפריה.

אם בעבר הלא רחוק נחשב תחום זה לגימיק שיוקי והיה נחלתם של מעטים, הרי שכיום מדובר בתופעה נרחבת וברוכה התופסת מקום של כבוד בחברה בישראל. אדרניות ומכלים גידול ובהם פרחי נוי וצמחי רפואיים ותועלת מקשטים אדני חלון רבים, פטיו בבתים משותפים וגיניות גג מהודרות. ב"ה זכינו וארץ ישראל מורייקה ופורחת במרחביה הפתוחים ובעריה.

הנושאים ההלכתיים שיש להתמודד אתם בחקלאות האורבנית

תופעה ברוכה זו כרוכה בשאלות הלכתיות רבות ומורכבות. ישנן מצוות רבות הקשורות למילוי הגידול ולשימוש בתוצרת: ערלה, כלאי זרעים, כלאי אילן, כלאי הכרם, הפרשת תרומות ומעשרות והימנעות מאכילת חרקים בתוצרת. הבעיה העיקרית היא חוסר מודעות של הציבור הרחב לצדים ההלכתיים הכרוכים בגידול התוצרת ובאכילתיה.

אסקור כאן בקצרה את ההלכה הרלוונטיות לנושא:

א. ערלה – בגינות קהילתיות רבות מגדלים עצי פרי. יש ללמוד כיצד לחשב את שנות הערלה של העצים בהתאם למועד שתילתם בשטח, ומתי ובאיזה תנאים ניתן להתחשב בשנות הגידול של העץ במשתלה שמננה הוא נקנה. אמריתנו של המכור במשתלה בדבר גילו הפיזיולוגי של העץ אינה מעידה בהכרח דבר לעניין חישוב שנות הערלה. במקרים רבים העתקת העץ ללא גוש בגודל מסוים או הצבעו באופן שהוא מנוטק מהקרקע במשתלה (תופעה נפוצה), מחיבות מנין מחודש של שנות הערלה. יש להתחשב גם במקומו החדש של העץ, למשל כאשר העץ היה מכל גידול בדרגת חיוב נמוכה והוא מועתק לגידול בפטיו בקרקע ומתחילה דרגת חיוב גבוהה יותר.

ב. כללי זרעים – מבחינה הלכתית נדרשת הרחקה בין מינים שונים. לעיתים מספיקה הרחקה של טפח וממחה (12 ס"מ), ולעתים מרחק זה אינו מספיק. כאשר שותלים ננען והיא מצמיחה נצרים מתחת לפני הקרקע, סמור למן השני, נוצר מחדש איסור כללי זרעים אף על פי שהשתילה נעשתה כדין.

ג. כללי אילן – רוב עצי הפרי המשווקים בארץ מורכבים על כנות שונות, מהן כנות הנחשבות לאותו המין של העץ (הרכוב) ומהן כנות האסורות בהרכבה. ישנו מינים שבהם אין בדרך כלל בעיה כמו שבעת המינים, תפוח, מנגו ואבוקדו. לפני רכישת עצי פרי יש לדעת אם הרכבו באיסור או בהיתר, וכן יש לדרוש מהmourcer במשתלה ראיות ברורות באשר להרכבה. ביום משוקים בישראל גם שתילי ירקות המורכבים באיסור, וביהם אבטיחה המורכב על דעתך, מלפפון המורכב על מיני דלועים, עגבניות המורכבת על מינים שאינם נחשבים לעגבניה ועוד. גם כאשר המוכר טוען שהכנה והרכוב שייכים לאותה משפחה בוטנית והדבר אכן נכון, הרי שבחינה הלכתית מדובר במינים שונים ובאיסור כלליים.

ד. כללי הכרם – רבים מגדים וגנים המפארות את הגינה בטיפוסן על פרגולות ושאר תמיכות. אסור לשטול ירקות וצמחי מאכל מתחת לגפן. במקרה זה ישנו מצבים שבהם צריך לעקור את הגפן ואת הירקות, בניגוד לכלאי אילן שבו נאסרה ההרכבה, אולם הפרי מותר באכילה. אי ידיעת ההלכות של כללי הכרם עלולה לגרום לעגמת נשפה גדולה.

ה. הפרשת תרומות ומעשרות – רוב הציבור אינם מוגל בנושא, כיון שהוא צורך תוכרת חקלאית בחניות וברשותות שיווק שבהן השגחה הלכתית קבועה ומוסדרת. כאשר מגדים צמחי מאכל בבית, בגינה או בפטיו, צריך להפריש תרומות ומעשרות מכל מין בנפרד. לעיתים ישנן דרגות חיוב שונות באותו המין כאשר אחד גדול בגינה וחברו באותו המין גדול בתחום הבית. פרטי ההלכות של הפרשת תרומות ומעשרות רבים, ולכן מומלץ לעשות מני' ב'בית האוצר' של מכון התורה והארץ. חשוב לציין כי גם מי שמנוי על 'בית האוצר' חייב לבצע בפועל את הפרשת התרומות והמעשרות.

ו. הימנעות מאכילת חרקים בתוצרת – דוקא הגדולים המקובלים בגינון ביתי ובכללים מיני תבלינים, תות שדה ושאר ירקות, הם גדולים החביבים מאוד על מיני החרקים הרבים. לאחר שטרחנו וגידלנו והפרשנו תרומות ומעשרות, יש לוודא שאיןנו נכשלים באיסור חמוץ זה כשאנו באים ליהנות מעמל כפיינו. אחת העצות לשימוש בצמחי תה (מרווה, אזוביון, לבנדר, רוזמרין) היא לשטוף היטב את העלים ולהכניסם לתוך שקיק כדוגמת שקייק תה (אפשר לרכוש בחניות), וכך להימנע מלוועור על איסורי דאוריתא.

סיכום

אין די בסקירה קצרה זו כדי ללמד את פרטי המצוות הקשורות לגידול צמחים בגינה ובבית ולשימוש בהם. אי אפשר במשicket קולמוס אחת ללמידה הילכות מורכבות אלו, ויש

צורך בלימוד רציני של הנושא, כדי שלא תארע תקלת על ידינו ח"ו, לנו ולבני ביתנו. מאידך גיסא אין הדבר צריך לרופות את ידינו. חשוב לשתול יركות ותבלינים ולגדלם כפי יכולתנו, ולזכות ולקיים בהם את המצוות המורממות אותנו בעשיותן. ספר עוזר חשוב שיצא לאחרונה במקון התורה והארץ – 'הלכות הארץ, קיצור הלכות המצוות התלוויות בארץ הנוהגות בבית ובגינה הפרטית' – עשוי לסייע לנו במשימה חשובה זו.

